

סימן ו

בעניין ערלה בפרי הפפאיה*

מֵרֵן הַגֵּר"מ אֵלִיהוּ זצ"ל דֵּן בְּדִינָה שֶׁל הַפֶּפְאִיָּה בְּאֵרִיכוֹת, וּדְבָרָיו הִתְפָּרְסְמוּ זֶה כְּבִיר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (ע"י 'תְּחוּמֵי'ן חֶלֶק ז' עמ' 88, וּבִשְׁוֹ"ת עֵמָא דְּבַר לְרַב עֵמָרִם אֲדָרְעִי, חֶלֶק א' עֵמּוּד רצו). וְעַד אַחֲרָן, הֵיא לּוֹ נְדִ'פְסָה בִּשְׁוֹ"ת מֵאֲמֵר מֵרְדְּכִי (חֶלֶק ג' סִימָן י'). לִפְנֵי שְׁנֵדוֹן לְגוֹפֶם שֶׁל דְּבָרִים, נְבִיא בְּקִיצוֹר אֵת עֵיקָרֵי דְּבָרָיו שֶׁל רַבֵּינוּ בַּעֲנִיַּן זֶה.

א. תורף דברי הגר"מ אליהו

בְּרֵאשִׁית תְּשׁוּבְתוֹ הֶרְמֵתָה, הֶרַב זצ"ל מֵתָאֵר אֵת מֵרָאָה וְתַכּוּנוֹת הָעֵץ: עֵץ הַפֶּפְאִיָּה חֲלוּל, וְגוֹבְהוֹ עֲשׂוּי לְהַגִּיעַ לְחַמִּישָׁה מֵטְרִים. הוּא נוֹתֵן אֵת פְּרִיֹו תוֹךְ שְׁנָה לְזוֹרִיעַת הַגֵּרְעִין, וּמֵהַשְּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית וְהַלָּאָה פִּירוֹתָיו פּוֹחֲתִים וְהוֹלְכִים. מֵרָאָה הָעֵץ - גִּזַּע לֵאלֵא עֲנָפִים, הָעֵלִים צוֹמְחִים בְּרָאשׁוֹ וְהַפְּרִי יוֹצֵא מֵתוֹךְ הָעֵץ מִמֶּשׁ, וְלֵאחֶר הוֹרֵדֵת הַפְּרִי הָעֵלִים נוֹשְׂרִים. בְּאוֹתוֹ מְקוֹם שְׁצֻמַּח פְּרִי - לֵא יִצְמַח לְעוֹלָם פְּרִי חֲדָשׁ, וְכך כָּל שְׁנָה הָעֵץ מוֹצִיא פִּירוֹת מֵהַמְּקוֹם שֶׁגִּדַּל לְגוֹבָה בְּמִשְׁךְ הַשְּׁנָה.

לֵאחֶר הַגְּדֵרוֹת אֵלוֹ, הֶרַב דֵּן בְּאֵרוּכָה בְּהַגְדֵּרֵת אֵילָן וִירְקָה, וּמִסְקֵנָתוֹ שֶׁגִּדְרֵי עֵרְלָה שׁוֹנִים מִגְּדְרֵי בְּרִכוֹת, דֵּהֵינּוּ שְׁדִין עֵרְלָה בְּפְרִי אֵינוֹ קֶשׁוּר בְּהַכְּרַח לְבִרְכָה שֵׁישׁ לְבָרַךְ עֵלָיו.

בְּהַמִּשְׁךְ הָעֵלָה, שֶׁלְכַאוֹרָה דַּעַת מֵרֵן הַשׁוֹ"ע (ע"פ הַמְּבֹאֵר בְּאוֹ"ח ס' רַב-רַג) הֵיא, שְׁצָרִיךְ אֵת כָּל הַהַגְדֵּרוֹת שֶׁל אֵילָן כְּדֵי שִׁיחֲשֵׁב בְּגֵדֵר אֵילָן: אֵילָן הוּא דוּוֹקָא כְּאִשֶׁר הָעֲנָפִים נִשְׁמָרִים מִשְׁנָה לְשְׁנָה, וְהַפִּירוֹת בְּשְׁנָה הַבָּאָה צוֹמְחִים מֵאוֹתוֹ מְקוֹם שִׁיִּצְאוּ מִמֶּנּוּ בְּשְׁנָה שְׁעֵבֵרָה. הַבְּדֵל נוֹסֵף בֵּין אֵילָן וּבֵין יֶרֶק - מְקוֹם יִצִּיאַת הָעֵלִים וְהַפִּירוֹת, כְּמִבּוּאֵר בְּתוֹסְפָתָא (כְּלָאִים ג', טו): "זֶה הַכֹּלֵל כָּל הַמוֹצִיא עֵלָיו מֵעֵיקָרוֹ הֵרִי זֶה יֶרֶק וְכָל שְׂאִין מוֹצִיא עֵלָיו מֵעֵיקָרוֹ הֵרִי זֶה אֵילָן". וְכֵן הוּא בִירוּשְׁלַמִי (סוֹף פ"ה דְּכָלָאִים). וְכֵן פֶּסֶק הַרְמַב"ם (פ"ה מוה"ל כְּלָאִים ה"ב). וּלְפ"ז, כְּאִשֶׁר הַפִּירוֹת יוֹצֵאִים מֵתוֹךְ הַגִּזַּע עֲצָמוּ וְלֵא מֵהָעֲנָפִים - הֵרִי זֶה מִיֵּן יֶרֶק.

* מֵאֲמֵר בְּמִשְׁנֵתוֹ שֶׁל הַגֵּר"מ אֵלִיהוּ זצ"ל, נִכְתָּב בְּמֵלֵאָה שֶׁלֶשׁ שָׁנִים לְפִטְרִיתוֹ.

ולמסקנא דמילתא, מכמה וכמה טעמים (אשר נרחיב בהם להלן), העלה הרב זצ"ל שפרי הפפאיה ברכתו בורא פרי האדמה ואין בו דין ערלה.

ב. דעת מרן הבא"ה

בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' ל) דן בנושא, ומריש סלקא דעתיה שיש לברך על הפפאיה בורא פרי העץ, משום דלכאורה נראה שהסימן הנ"ל שנכתב בתוספתא דכלאים הוא רק לענין כלאים, אבל לענין ברכה די במ"ש בבבלי (ברכות דף מ ע"א) שאם עושה פירות משנה לשנה נקרא אילן. וכתב שכן מצא בשיטה מקובצת עמ"ס ברכות² וכן כתב הריטב"א בהלכות ברכות שלו. אך דעת הרא"ש (ברכות פ"ז סי' כג): "בגמרא קאמר כל דבר שעושה פירות משנה לשנה נקרא עץ... ועוד אומר סימן אחר בתוספתא..." ע"ש, ומדבריו משמע ששני הסימנים נצרכים הן לענין כלאים והן לענין ברכה. ואף לפי דעת הרא"ש - בפפאיה יש את שני הסימנים, משום שהעץ נשאר קיים ומוציא פרי גם בשנים הבאות, וכן העלים יוצאים מהעץ ולא מהשורש, ואע"פ שאינו מוציא פירות מאותו מקום שהוציא בשנה הקודמת, אלא הפירות יצאו במקום חדש באותו החלק אשר גדל ונתארך אותו העץ, אפילו הכי י"ל שיברך בפה"ע, דמאחר שהעץ נשאר קיים והוא מוציא פירות חדשים, אפילו דאין יוצאים במקום שיצאו הראשונים, מסתברא דאין זה מעכב. אך כתב שאע"פ שדינה כאילן, מ"מ אין בזה דין ערלה בחו"ל, דקי"ל ספק ערלה בחו"ל מותר (קידושין לח ע"ב) ולפי דברי הרמב"ם (פ"י מהל' מאכ"א הי"א) אע"פ שהוא יודע בודאי שהוא ערלה, מאחר שאין רואהו בשעת לקיטתו - מותר. והאריך הרחיב בזה. כך הייתה דעתו בראש אמ"ר.

אך בסוף דבריו חזר בו וסבר שדין פרי הפפאיה כירק לכל דבריו, בין לענין ערלה בין לענין הברכה, וז"ל בקיצור: "והנה כל דברים אלו אמרתי בס"ד בהשקפה הראשנה לחשוב את זה מין אילן... אמנם באמת אחר הישוב בס"ד, ראיתי שצריך לדון את זה מין ירק, והברכה של הפרי הנזכר היא בפה"א, וממילא גם דין ערלה אין כאן כלל, כי ירק הוא ולא עץ, והוא דראיתי להרב מהר"א ישראל במחנה

² כוונתו למ"ש בשיטמ"ק בסוגיא שם בברכות (דף מ ע"א), וז"ל: "ואמרין לענין פירות האילן דכל היכא דכי שקלת ליה לפירא משתייר אילנא והדר מפיק פרי חשיב אילן וכל היכא דכי שקלת ליה לפירא לא שייך אילנא לא מברכין בורא פרי העץ. ודוקא לענין פריו אי איכא לאחשובי פרי העץ או לא הוי האי כללא. אבל לענין כלאים אי איכא לחשוביה ירק או אילן דינא אחרינא אית להו". ע"כ.

ישראל סי' ר"ן (ט"ס, וצ"ל ד"ץ³), שכתב וז"ל: לענין היתר אכילה הבדינגאן דלא חיישינן משום ערלה, עיין להרדב"ז ח"א סי' רצ"ו, וגם בחדשות סי' תצ"ט מ"ש בזה. וראיתי בכ"י בגליון הרדב"ז, מכתבת ידו של הרב הקדוש מהר"ש גרמיזאן ז"ל, דאיתא בתוספתא דכל דבר שמוציא פירות תוך שנתו וזריעתו, אינו נקרא אילן לענין ערלה, ואינו אלא ירק, והבדינגאן עינינו הרואות דמוציא פירות תוך שנתו, וכן נראה דעת מרן ז"ל בספר הקצר בסי' ר"ג, שפסק על המאיזיס (בננות) בפה"א, והרואה יראה בכ"י שם בסי' ר"ג שתלו אותם המאיזיס עם הבדינגאן... הרי מצינו עוד סימן מובהק לירק בתוספתא שהביא הגאון הגדול מהר"ש גרמיזאן ז"ל, שכל דבר שמוציא פירות תוך שנתו לזריעתו אינו אלא ירק, והגם כי בתוספתא נקיט להאי סימנא לענין ערלה, י"ל דכ"ש הוא דסמכינן אהאי סימנא לענין ברכה... על כן לענין הלכה הדבר ברור כאשר כתבתי לעיל דצריך לברך בפה"א, דלענין הברכה אם בירך על העץ בפה"א יצא, וכ"ש דהכא ברור ופשוט דזה הוא מין ירק לפי טעם הנז' הנזכר בתוספתא, וסמכי עליה מרן ומהר"ח, בין לענין ברכה בין לענין ערלה...". ע"כ דברי מרן הרי"ח הטוב.

ג. פוסקים נוספים הסוברים כדעת הבא"ח

כדברי רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים, כן התירו כמה וכמה פוסקים לאכול את פרי הפפאיה בתוך ג' שנים. ע"י בכה"ח (סי' רג סקי"ג) ובשו"ת יחוה דעת (ח"ד סי' נב), וע"ע במ"ש בשו"ת יביע אומר (ח"י חיד"ד סי' לד) בעניין הפלפל החרیف. והחרה החזיק אחריו בכל עוז מר בריה בס' ילקו"י (מצוות התלויות בארץ, ערלה פ"ה, עמ' קפח סעי' טו ובהערה שם באורך, וע"ע במילואים בסה"ס), וסיכם שיש חמשה טעמים להקל: א. עפ"ד מהר"ש גרמיזאן בשם התוספתא שעץ שמוציא פירות בתוך השנה הראשונה לזריעה - דינו כירק, וכיוון שעץ הפפאיה נותן פרי בתוך השנה הראשונה - אינו בכלל אילן. ב. גזע הפפאיה חלול, וזהו אחד מסימני הירק, כמבואר בשו"ת הלכות קטנות לרב המני"ח (סי' פג) ועוד. ג. הפירות והעלים יוצאים מתוך הגזע ממש ולא מהענפים (עפ"ד הגר"ז בשו"ע שלו, ראה לקמן סוף סעיף ד). ד. פירות הפפאיה פוחתים משנה לשנה, ולא כשאר העצים שמוסיפים והולכים, וכתב מהר"ם אלשיך (עי' בברכ"י יו"ד סי' רצד אות ד ועוד, שכן העידו לו משמו) לגבי חציל, שאין בו ערלה מחמת

³ וכן נשתרבה טעות זו לתשובתו הגר"מ אליהו זצ"ל, הן בתחומין ובשו"ת עמא דבר, והן בשו"ת מאמר מרדכי.

שפירותיו מתמעטים. ה. יש לצרף את דעת המשנה למלך (פ"י מהל' מאכ"א הי"א) ועוד פוסקים, שספק ערלה בזמן הזה לקולא. עכ"ד. (ונדון בעז"ה בחלק מדברי הילקו"י לקמן).

וכן ראיתי לגאון רבי שלמה שלוש (בחלק "פסקי הלכה" שבס' "כשרות" שע"י המכון לחקר והגברת המודעות בנושאי כשרות המזון, עמ' 491 ואילך) שהיקל בזה מטעם ספק ספיקא. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ב סי' טו) ג"כ העלה להתיר, אם כי לא התייחס במפורש לפרי הפפאיה. וכ"כ הגר"ש משאש (שו"ת שמש ומגן ח"ג, חיו"ד סי' נו) ועוד אחרונים.

ובספר כרם ציון השלם (אוצר פרי הלולים עמוד עד), במאמרו של הרב אברהם ליב בונימוביץ כתב, ששאל למומחה אחד בנוגע לעץ הפפאיה וגידולו בארץ ישראל. והשיב לו, שאף על פי שבאזורים החמים עץ הפפאיה נותן פרי כעבור עשרה חדשים בערך, אבל באקלים של ארץ ישראל בדרך כלל עוברים כשמונה עשר חודש או יותר עד לקבלת הפרי הראשון של הפפאיה. ולפי זה כתב לדון שם (עמוד עה), אם אין לנהוג דין ערלה בעץ הפפאיה הגדל בארץ ישראל, מכיון שאין טבעו להניב פירות אלא באמצע או בסוף השנה השניה לנטיעתו.

אך כבר כתב בשו"ת יחוה דעת שם, שראה בחוברת מאת המכון לחקר החקלאות על פי התורה (מחודש שבט תשמ"א), שהוכחו דברי המומחה הנ"ל, וכתבו, שמידע זה אינו מדויק, וגם בארץ ישראל עץ הפפאיה נותן פירותיו בתוך שנה לנטיעתו.

מרן החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' רצד אות ג ואו"ח סי' רג אות א) ובשיו"ב (יו"ד שם אות ב ואו"ח שם אות א) הביא בשם הרדב"ז (ח"ג סי' תקלא) טעם זה שכל שמצמיח פרי בתוך שנה ראשונה ודאי הוי ירק. וכתב החיד"א שכן נהגו האר"י ומהרח"ו לאכול מפרי הבדינג'אן מטעם סברא זו.

והקשה ע"ז החזו"א (ערלה ס"ס יב) מדברי הירושלמי ואח"כ יישב קושייתו, יעו"ש. אך מ"מ כתב שאין לכך מקור בגמרא. אך בהצטרף טעם נוסף - שהעץ אינו עושה פירות יותר מג' שנים - מודה שאין בו משום ערלה.

וכתב הגר"מ אליהו זצ"ל בתשובתו הנ"ל, שייטכן שאם היה רואה דברי מהר"ש גרמיזאן הנ"ל מהתוספתא היה מודה לרדב"ז, דסגי בהא שמוציא פרי בשנה הראשונה ועי"ז נקרא ירק.

ד. הסוברים שיש בפפאיה דין ערלה

בעניין דברי הרב קול אליהו בשם מהר"ש גרמיזאן, שכתוב בתוספתא שאילן המוציא פירות תוך שנתו הראשונה דינו כירק - כבר דשו ביה רבים. ובכל זאת נביא את הדעות בזה וננסה לפתוח פתח להבין יותר את העניין.

בשו"ת איש מצליח (ח"ג י"ד ס"ה מה אותיות יב-יג) כתב: "ואני בעניותי, לא יתנני ליבי כלל ללכת בעיניים עצומות אחר כל הנמצא כתוב, בלי להתחקות על שורש דבר, אנה ואיפה נמצא סימן זה כתוב בתוספתא? שהרי מהר"ש גרמיזאן היה מהדורות שלפנינו הקרובים אלינו, שהתוספתא שבידם היא שבידינו, ואני חיפשתי בתוספתא דברכות וכלאים ומעשרות וערלה ולא מצאתי זה... תגדל התימא, היאך בכל זאת מהר"ש גרמיזאן יסתום דבריו, ולא יראה לנו את מקומו?... ועוד, דְּמִטְבְּעַּי הלשון דכתב מהר"ש גרמיזאן... ניכר למדי שהוא לשון אחרונים, ולא לשון תוספתא כלל".

ולכן סיים וכתב: "אולם האמת יורה דרכו, שלא היו דברים מעולם, ואין כאן לא יער ולא דובים, ולא מתניתא ולא תוספתא, ודברי מהר"ש גרמיזאן לקוחים ככתבן מתשובת הרדב"ז חלק ג' סימן תקלא, שהייתה עדיין בזמנו (של מהר"ש גרמיזאן) בכת"י, והוא כותב בגיליון של תשובות הרדב"ז הנדפסות...".

וכונתו למ"ש הרדב"ז שם בסוף תשובתו: "ונתחדש לי טעם אחר, שאין בכל מיני אילן שזורעין הגרעין ועושה פרי בתוך שנתו כזה, הילכך ירק הוא". ויש להעיר, שהרדב"ז עצמו אינו כותב שום מקור לכך, אלא ש"נתחדש לו טעם אחר", וזה הביא את הרב איש מצליח לומר, שהמילה "בתוספתא" שהעתיק הרב קול אליהו מכת"י מהר"ש גרמיזאן - או מוטעית, או שנדמו לו איזה אותיות בכתב ידיו כך, או לשון מליצה על אותה תוספת שהוסיף הרדב"ז מדעתו בסוף תשובתו, אך אין לכך מקור בתוספתא כלל.⁴

וסיים הרב איש מצליח: "ואמנם אני אומר עוד, דאפילו למי שיניח באמונת אומן שנמצאת התוספתא הנזכרת לעיל באיזה מקום כמוס... מכל מקום אין להשגיח בה

⁴ והוסיף שם בשם בנו מרן הנאמן, שאפשר דמ"ש "בתוספתא" צ"ל "בתוספות", והיינו שמהר"ש גרמיזאן נמצא כן באיזה תוספות כת"י. ומ"מ כתב ע"ז רבי מצליח: ומ"מ אומר אני שאם יהיה האופן שאותם תוספות אמרו כן היכא דפארי משרשיו - ליחיי, ואם לאו - אין לסמוך ע"ז. עכ"ד.

לפסוק הלכה על פיה... במקום שגדולי הפוסקים - הרמב"ם, והטור ומרן - השמיטוה בספריהם...⁵.

ועוד כתב שם (אותיות ט-יא), שכל הטעמים שחידשו הפוסקים בעניין סימני האילן, כוונתם שיש לסמוך עליהם רק בצירוף הטעם העיקרי שכתבו הגאונים, דכל שעליו יוצאין משרשיו הוי ירק, וא"כ אין להקל בפפאיה ויש לנהוג בה דין ערלה, שהרי גם לדעת הגאונים נחשבת כאילן.

וכן פסק הגר"מ לוי בס' ברכת ה'⁶ (ח"ג פ"ז סע"ה, ובהערה 21 שם) וכן דעת הגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי (ח"ו יו"ד סי' קסה) שהדבר נוטה לודאי איסור, אלא שמפני כבוד קדושת תורת הגאון רב פעלים דהיקל בה לכתחלה - אין למחות במקילים. ואף בשו"ת מנחת יצחק משמע שנטה קו להחמיר בזה, ע"ש. וכן דעת הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' שלג) והגר"ש אלישיב (ירחון הליכות שדה ערלה שנת תשד"מ) וכ"ה בספר תבואת יוסף (לר"ש סטפנסקי; עמ' קסה-קסז) בשם הגרי"ש"א ועוד.

איברא, דגם המחמירים בזה כתבו שבחול"ל המיקל יש לו על מי לסמוך. בברכת ה' שם התיר זאת ע"פ דברי שו"ע הגר"ז (סדר ברכות הנהנין פ"ו סע"ז), שכתב: "אבל מיני עצים רכין שהעלין והפירות יוצאין מהעיקר עצמו אינו נקרא אילן כלל לדברי הכל". וביאר הגר"מ לוי דנראה שהגר"ז פירש מ"ש בתוספתא דכלאים הנ"ל "כל המוציא עליו מעיקרו הרי זה ירק" דהיינו שאין לו ענפים אלא מוציא מהגזע עלים ארוכים ועליהם יש פירות. וכן פירש מהרא"ל פולדא בביאורו על הירושלמי פ"ה דמעשרות (עי' איש מצליח שם). ולפ"ז, פרי הפפאיה שהעלים יוצאים מהגזע - יש להגדירו כירק, וא"כ בחול"ל יש אפשר לסמוך על סברא זו להקל, אף שרוב

⁵ ובשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד סי' לד בסו"ד, הביא בקצרה דברי הרב איש מצליח במק"א (כרך ב חיו"ד סי' מג) לעניין פלפלים חריפים, וכתב "ויש לי להשיב על דבריו". ובילקו"י מצוות התלויות בארץ במילואים (עמ' תשנו) כתב תלמידו הר"י לוי (שרוב ככל האמור שם הוא ציטוט ממכתבו), שכביכול הגרע"י כתב זאת ע"ד האיש מצליח בנידון הפפאיה (ח"ג יו"ד בס"י מה). אך הרואה יראה דאינו כן.

⁶ אך לעניין הברכה כתב (שם), שיש לברך על הפפאיה בורא פרי האדמה, הגם שמחמיר לנהוג בה דין ערלה. משום שברכת בפה"א פוטרת את פרי העץ, וכיוון שמדי ספק לא נפקא ויש לחוש לשיטות דחשיבא כירק - יש לברך בפה"א. ברם מ"מ כתב שאם בירך בפה"ע יצא, כי לשיטתו מעיקר הדין דינה כאילן (עיי"ש בהערות 22 ו-25).

המפרשים פירשו דברי התוספתא כפשוטה⁷, משום דקי"ל דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ואפילו הוא יחיד נגד רבים (ברכות לו ע"א). עכת"ד.

ה. עוד בעניין התוספתא שהביא מהר"ש גרמיזאן

כאמור, בספר ילקו"י (מצוות התלויות בארץ, פ"ה עמ' קפח והלאה) הכריע כדעת מר אביו הגר"ע יוסף שאין בפפאיה דין ערלה, וגם הוא סמך דבריו, בין היתר, על עדותו של הרב קול אליהו הנ"ל בשם מהר"ש גרמיזאן.

וכתב (שם) בשם תלמידו הרב יצחק לוי, שמצא תוספתא שמשמע ממנה כך. והיא בפ"ק דתענית (ה"א), דאיתא שם בזה"ל: שואלין את הגשמים עד שיצא ניסן וכו' דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים: יורה במרחשון ומלקוש בניסן. אמר להם רבי מאיר הואיל ואילן עושה פירות לשנים עשר ותבואה לששה חדשים מה מצינו באילן שנאמר בו "לחדשיו יבכר" אף תבואה לחמשה עשר יום הא למדת שיורה ומלקוש בניסן⁸. ע"כ. והא קמון, דר"מ מגדיר אילן שהוא עושה פירות לשנים עשר חודש, ומשמע שאם מוציא קודם לזה אין לו דין אילן. ואולי זו התוספתא שכיוון אליה מהר"ש גרמיזאן. עכ"ד.

אמנם בדבריו צ"ע, שמדברי התוספתא שם אין ראייה שזו הגדרתו של האילן, אלא שבד"כ מוציא פירות ל"ב חודש. ואדרבה, איפכא מסתברא, דמ"ש "לשנים עשר חדש" נראה שמוציא אף בתוך י"ב חודש אך לאחר ששה חודשים, משא"כ ירק שמוציא "לששה חדשים" דהיינו כבר בתוך ששה חדשים.

ועוד קשה, דאף אם אכן נמצא תוספתא שיהיה מבואר ממנה כדברי מהר"ש גרמיזאן והרדב"ז, מ"מ הרי בגמ' (סוטה מג ע"ב) מבואר להדיא: כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן משום רבי אליעזר בן יעקב: ילדה פחותה מטפח - חייבת בערלה כל שנותיה, דמתחזיא כבת שתא. ופירש"י וז"ל: כל שנותיה - מדרבנן כל הימים ערלה נוהגת בה, דמתחזיא כבת שתא והרואה שאוכלין פירותיה ואמר שפירות ערלה מותרין. עכ"ל. וא"כ משמע שיש אילנות שנותנים פירות בשנה ראשונה,

⁷ דמ"ש "כל המוציא עליו מעיקרו" הכוונה שאין לו גבעול שממנו יוצאים העלים, אלא עליו יוצאים מהעיקר, שהוא השורש שתחת האדמה, וזה הוי ירק. ועיי' בברכת ה' שם עמ' כה שהביא דעות הפוסקים המפרשים כך.

⁸ ומצאתי שהובא כעין זה בירושלמי (תענית פ"א ה"א ושקלים פ"ו ה"ב) בשם רבי יהודה ורבי יוסי.

שהרי כאן גוזרים מדרבנן משום דמתחזיא כבת שתא, וע"כ שדבר זה שכיח, דהא מילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן (עי' עירובין סג ע"ב, גיטין ה ע"ב ועוד). ונמצא לפ"ז דהש"ס דילן סבור שאין זה טעם להתיר. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קסה) מש"כ בזה. וכן בס' ברכת ה' סוף חלק ה' ("מאמרים שונים", במאמרו של הרב אליהו מאדאר, ונדפס גם בקובץ זיו התורה).

עוד הביא שם בילקו"י צייטוט ממכתבו של הגר"מ מאזוז אליו (מחודש כסליו תשס"ג) שכתב לו רמז מהפסוק גבי ערלה "ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו" (ויקרא יט, כה) - וזה סמך לכך שצריך שהאילן יהיה מוסיף והולך בפירותיו⁹. עכ"ד. וכ"כ בילקו"י שם במילואים בסוף הספר (בדברי תלמידו הר"י לוי הנ"ל) שהגר"מ מאזוז קילס טעם זה וכו', ע"ש.

אמנם אחמה"ר נראה ברור שדעת הרב הנאמ"ן כדעת מר אביו הגאון, שיש בפפאיה דין ערלה, שכן כתב להדיא בירחון אור תורה תמוז התשע"ב כיעו"ש. ומה שכתב במכתב הנ"ל אולי רק בא להביא טעם לשבח לדברי הגר"י יוסף, אך איהו לא ס"ל הכי. וז"פ.

ו. סברא להתיר ע"פ דברי הרמב"ן

מיהו, נלע"ד להתלות באילן גדול וסברא חזקה, שהפפאיה דינה כירק ואין בה דין ערלה. וזה ע"פ דברי הרמב"ן בטעם מצוות ערלה, עה"פ "כי תבואו אל הארץ" וכו' (ויקרא יט, כג), וז"ל: וטעם המצוה הזאת, לכבד את ה' מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה'. והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד, לפי שהוא מועט, ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים, ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית. ולכך נמתין לכולן ולא נטעום מהם וכו', ע"ש. והוסיף וכתב: ואמת הדבר עוד, כי הפרי בתחילת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה וכו' והמאכלים הנאסרים בתורה הם רעים גם לגוף". והו"ד בספר החינוך (מצווה רמז). ולפ"ז, יש בנ"ד ב' סיבות להכריע שאין בפפאיה דין ערלה: א. שמוציאה פירות מרובים בשנים הראשונות וטעמם טוב,

⁹ ובפירש"י שם כתב: "המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו, שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות".

ומכאן ואילך פוחת והולך¹⁰, ולא כשאר אילנות שמגדיר הרמב"ן שפריים מועט בשלוש השנים הראשונות. ב. פירות הפפאיה בשנים הראשונות טובים יותר, ואח"כ הולך ורע, משא"כ באילנות שבשלוש השנים משעת נטיעתם פירותיהם רעים לגוף ואינם טובים.

ועוד י"ל, שאם נחמיר להחשיב את עץ הפפאיה כאילן ויהיה בו דין ערלה, נראה שזה קרוב להיות חומרא דאתיא לידי קולא, משום שעץ הפפאיה מוציא בשנותיו הראשונות כמויות עצומות של פירות, וביודעו ומכירו קאמינא, והיאך לא נחשוש לאיסור בל תשחית משום חשש ספק ערלה דרבנן.

ובפרט שיש לצרף דעת המשנה למלך (פ"י מהל' מאכ"א הי"א) והצל"ח (הו"ד במנחת חנוך מצוה רמז אות ז) שכתבו בשיטת הרמב"ם שספק ערלה בזמן הזה לקולא אף בא"י, דבטלה קדושת הארץ. וכ"ה בס' ארעא דרבנן למהרי"ט אלגאזי (סי' שכא וסי' תרכט). ובשו"ת משפטי עוזיאל (כרך א, יו"ד סי' כ"א)¹¹ הגדיל למעלה וכתב שאף דעת מרן השו"ע כן היא, ומ"ש הרמב"ם (הל' מאכ"א שם) ומרן (יו"ד סי' רצב סעי'ט) שספק ערלה בארץ ישראל אסור ובחוצה לארץ מותר, אין זה משום דס"ל דערלה בזה"ז אסורה מדאורייתא, אלא שבארץ ישראל שמעיקרא נאסר מדאורייתא גם בזה"ז שהוא מדבריהם אסור להכניס עצמו לספק אפילו דרבנן ולקחת מכרם שיש בו נטיעות ודאיות של ערלה וענבים נמכרים חוצה לו, אבל בחו"ל שהלכה למשה מסיני הוא להתיר - ספיקו מותר. וכרם שהוא ספק ערלה מותר אפילו בארץ ישראל. עכת"ד. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ח"כ סי' מא)¹². וא"כ ה"נ בסוגיא זו יש צד גדול להקל בזה מחמת הספק וכדי שלא לבוא לידי בל תשחית.

¹⁰ בדרך אגב יש להעיר בכאן עמש"כ בשו"ת רב פעלים הנ"ל בסו"ד בשם השואל בזה"ל: "וכותב עוד, שהוא בעצמו "זרע בחצירו אחר סוכות מן הזרעונים של מין זה, וצמח העץ והוציא פירות באדר שאחר סוכות, אחר שגדל העץ גובה קומה, וזה יתקיים שלוש שנים דווקא"¹⁰, והעץ תוכו חלול..." וכיום הוכח שאין זה מדויק, משום שעץ הפפאיה מתקיים יותר משלוש שנים, ואמת נכון הדבר שפירותיו מתמעטים משנה לשנה, אך אינם פוסקים לגמרי. ועיי' בספר כרם ציון עמ' תסז, במאמרו של הרב אברהם ליב בונימוביץ, שכתב מפי מומחים בנושא, שעץ הפפאיה חי כ-5-6 שנים.

¹¹ בחלקה השני של התשובה, בעניין "איסור ערלה בזמן הזה".

¹² ועוד בעניין ספק ערלה יעו"י בס' שב שמעתתא (ש"א פ"ב).

